

УДК 94(477):37.091.12-057.86(470.62)]»1917/1932»

Ю. С. Готкова

*аспірант Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ДОВІДНИКА ПРО УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ КУБАНІ (1917–1932 рр.)

Стаття присвячена висвітленню внеску працівників освіти у розбудову культурного та освітнього життя Кубані у 1917–1932 рр. Враховано загальну тенденцію активізації діяльності Краснодарського педтехнікуму, Краснодарського педагогічного інституту шляхом розгляду діяльності українських вчителів на теренах Північно-Кавказького краю. Особливу увагу в статті приділено постатям, які склали основу педагогічного персоналу Кубані, що підтримали впровадження українізації, брали безпосередню участь у її проведенні в школах та інститутах, сприяли виданню українських підручників, організації хат-читалень, курсів підвищення кваліфікації вчителів тощо. На сьогодні бракує довідника, який би комплексно та детально розкрив життєдіяльність українських педагогів Кубані, і ця стаття є першою спробою на цьому шляху.

Ключові слова: вчитель, професор, викладач, педтехнікум, інститут, українські станиці, Краснодар, Кубань, Кавказ, українізація.

The article is devoted to the contribution of educators to the development of cultural and educational life of the Kuban in 1917–1932 years are taken into account the general trend of revitalization pedagogical tehnykum of Krasnodar, Krasnodar pedagogical institute by reviewing the activities of Ukrainian teachers in the territory of the North Caucasus region. Special attention is paid to the article people that formed the basis of teaching staff Kuban, who supported the introduction ukrainization, took direct part in its conduct in schools and universities, institutions, contributed to the publication of ukrainian books, creating houses, reading rooms, and teacher training courses and more. To date, the lack directory that would comprehensively and in detail revealed livelihoods ukrainian Kuban teachers, and this article is the first attempt in this direction.

Key words: teacher, professor, lecturer, pedagogical tehnykum, institute, ukrainian stanitsa, Krasnodar, Kuban, Caucasus, ukrainization.

Тарас Шевченко в одному зі своїх листів назвав Кубань «Козацькою Україною». Дійсно, Кубань була і залишається культурним осередком представників українського населення, які в ній компактно проживають. Більшість населення Кубані за походженням були українцями, але, незважаючи на це, до 1917 р. на Кубані не було жодної української школи. У вересні 1917 р. Кубанська Крайова Рада прийняла постанову про введення в школах рідної мови, тобто української. Того ж року деякі станичні ради прийняли рішення про переведення шкіл на українську мову [9:43–44].

Однак громадянська війна не дозволила ці ідеї втілити у життя, хоч боротьба за українську національну культуру та школу продовжилася.

У цьому контексті постає питання про кількість працівників науки і культури, які могли б обслуговувати культурні потреби українського населення Кубані. Про це можна судити, виходячи з загальної кількості запрошених із України, серед яких професори Шаля, Горєцький, Ненадкевич, Ракінський (член комісії українського правопису), Литовченко, Іваненко, Пилипейко та ін.

У 1919 р. на Кубані вже було кілька початкових українських шкіл і вчительська семінарія [9:163]. У 1920–1924 рр. цей процес тривав заходами самого населення.

Уже на початку 1924 р. на Кубані було 143 українські школи, а в 1925–1926 навчальному році – 148 шкіл із 442 комплектами. Студенти Кубанського педагогічного інституту проходили практику в українській школі № 12 II ступеня у Краснодарі [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 662, арк. 34].

Водночас покращення складу педагогічних працівників стало необхідною умовою для успішної роботи української школи, тобто надзвичайно серйозним фактором у житті школи ставав учитель [9:166]. Він мусив бути не тільки педагогом у широкому розумінні, а й глибоко любити свій народ, його історію, культуру, бути пропагандистом рідної школи, боротися за неї.

Особливо важливою була роль завідувача української школи на Кубані. Зокрема, газета «Радянський станичник» констатувала з цього приводу: «у нас є технікум у станиці Полтавській (так називали більшовики кубанську вчительську семінарію, українізовану за часів Крайової Ради в 1919 році), який уже дав вчителів чоловік з 50, із них є дуже підготовлені педагоги, але й досі ще, на 200 українських шкіл на Кубані, з них нема не одного завідуючого українською школою» [15].

На сьогодні вже відома низка прізвищ українських керівників шкіл: Садиленко* (школа № 12 II ступеня у Краснодарі) [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 662, арк. 5], Юрченко (3-я українська Старокорсунська) [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 56], Сапфіров (ст. Петрівська), Грінчук (ст. Староджерелівська), Смірнов (ст. Іванівська) [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 486], П.Н. Ченчих (ст. Пашківська, а від березня 1927 р. – 9-річна школа ст. Ново-Мишастівської) [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 44], Д. Бублик (українська школа № 3 Мінгрельська) та інші, які намагалися підтримувати хвилю українізації.

Серед активних студентів та українських вчителів були: Губа, Хоружій, Півень, Шавлач, М. С. Лабунець (закінчив Український педтехнікум і направлений у ст. Мар'їнську) [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 365, арк. 9], В. Н. Белік (закінчив навчання у педтехнікумі, направлений до ст. Новомишастівської). Серед працівників освіти також варто назвати такі прізвища: Дроздів, Лесько, Безкровний, Грінчук, Мартиненко, П. Волиняк-Кречет (ст. Ново-Малоросійська), Т. Ф. Павленко, Ф. Л. Лобань, Г. Ф. Золотухіна, П. Н. Варич, Г. М. Светашев, М. Я. Ванта, С. П. Дегтяр, А.М. Любичев, В.Ф. Цветков, А.С. Сотніченко; викладачі Малишко, Межера, Попов, завідувачі Недаткевич, Рахівський; Д. Козюпа – розробляв програми для українських шкіл [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 845, арк. 146], Черняєв – інспектор ОНО, Кирій – інспектор крайраднацмену [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 209, арк. 6], Давидов – інспектор станичного відділу народної освіти, Федоров – інспектор нацменшин, Логінов – завідувач Управління політосвіти, Сенборський – уповноважений Постридства у справах освіти.

Про Український педтехнікум у ст. Полтавській (організований 1921 р. на місці 2-ї Кубанської вчительської семінарії) можна сказати, що, незважаючи на вкрай несприятливі матеріальні умови попередніх років, він перетворився на великий навчальний заклад. Від 1924–1925 рр. педтехнікум фінансувався з державного бюджету. Згідно з даними з Москви вказівками, він почав працювати як двокомплектний у складі семи курсів. У технікумі на 7 курсах навчалось 227 осіб, у дослідній школі – 240. Педперсонал закладу – 18 осіб, дослідної школи – 10 [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 846, арк. 22]. У 1924 р. педтехнікум уперше випустив 37 учителів, у 1925 р. – 27, у 1926 р. – 29 [9:167].

Професорів, лекторів та наукових співробітників у Кубанському педагогічному інституті було 70 (на 1 квітня 1925 р.) [9:157]. Загалом українці здобували освіту рідною мовою у Північно-Кавказькому педінституті імені М. Скрипника у Краснодарі, на українському відділенні робфаку імені Ілліча та інших українських педтехнікумах.

Низка викладачів української мови та працівників освіти, педагогів, які у 1920–1930 рр. здійснювали переведення початкової та вищої освіти на українську мову – мову, зрозумілу жителям Кубані, при згортанні українізації, у 1932 р., на жаль, першими потрапили під нищівний погром радянської репресивної машини. Серед них, насамперед, необхідно згадати:

1. Баклаженко С. – український дослідник, учасник українізації на Північному Кавказі, професор Педагогічного інституту, один із головних лекторів з українознавства, викладав дисципліни «Українська мова» та «Українська література» на крайових курсах учителів шкіл I ступеня у Краснодарі [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 582, арк. 38]. Українську літературу викладав у контексті курсу українознавства разом з Садиленком, Мартиненком, Шалем на крайових курсах підвищення кваліфікації вчителів українських шкіл Північно-Кавказького краю влітку 1927 р. [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 208, арк. 3]. Учитель С. Баклаженко зазначав, що вивчення українознавства дає змогу краще усвідомити сучасне, розуміти минуле і бути володарем майбутнього [2:54]. Засланий на 5 років на Біломорський канал [13:80].

2. Білий А. Т. – вчитель, керівник української групи у школі № 3 ст. Васюринська, місцевий козак [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 32].

3. Бублик Д. – завідувач української школи № 3 Мінгрельської станради Абінського району [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 87].

4. Бурліс П. Н. – вчитель української мови та літератури з методикою для 7-х курсів у Кубансько-Українському педтехнікумі на 1925–1926 навчальний рік [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 846, арк. 3].

5. Воробйова В. В. – вчитель, керівник української групи у школі № 3 ст. Васюринська, місцева козачка [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 32].

6. Гребінник Петро Васильович – доцент кафедри української літератури Краснодарського педінституту, викладач української мови, літературознавець. Автор кількох підручників з української мови та літератури для кубанських шкіл. Народився в Луганську.

За постановою колегії ОГПУ Північно-Кавказького краю Петра Гребінника як активного учасника «Союзу Кубані і України» засуджено до 8 років ув'язнення [21]. За словами О. Панченко, професор П. Гребінник відбував покарання у засланні [13:81].

7. Гринь Леонтій Іванович – вчитель у ст. Канівська, аспірант кафедри педагогіки Краснодарського педінституту, член української секції Краснодарської асоціації пролетарських письменників, літературознавець, прозаїк. Народився у ст. Канівська. Звинувачений за висловлення невдоволення скасуванням українізації. 16 грудня 1937 р. Краснодарським крайовим судом засуджений до 4-х років ув'язнення з обмеженням у правах на 2 роки [21]. Інше джерело зазначає, що Л. Гринь також брав участь у судовому процесі над «контрреволюційною» організацією «Союз Кубані й України» у серпні 1933 р. в Краснодарі [1:11].

8. Грушевський Сергій Григорович – вчений-історик, доцент кафедри історії Краснодарського педінституту. Автор цікавих робіт з передісторії кубанського козацтва. Заарештований на початку 1933 р. у справі «Союзу Кубані та України» як один із керівників цієї організації. Засуджений до 10 років виправно-трудових таборів. Постановою трійки НКВС від 9 жовтня та 2 листопада 1937 р. без додаткового слідства за матеріалами 1933 р. був засуджений до розстрілу. Реабілітований у 1960 р. [21].

9. Доброскок Гаврило Васильович – вчитель, викладач культури, прозаїк та драматург, один із перших директорів крайової бібліотеки імені О.С. Пушкіна. Народився у слободі Деркачі Харківської губернії. 14 лютого 1938 р. засуджений до розстрілу як організатор та керівник української групи, яка нібито готувала збройне повстання [21; 20:17].

10. Дорожний (Міненко) Іван Дмитрович – директор українського педтехнікуму в ст. Полтавська Слоб'янського району Кубанського округу, український поет, письменник, автор кількох книг: «Лебедина пісня» (п'єса), «Весняні зорі» (оповідання), «Прорість» та ін. [12:80]. Народився у слободі Бойківка Харківської губернії. Член ВКП(б) від 1917 р. У 1923 р. ініціював створення філії організації українських письменників «Гарт» – першої на Північному Кавказі організації українських кубанських письменників (Кубфільгарт) [21; 4].

11. Єгоров Євген Несторович – доцент Краснодарського педінституту, публіцист. Народився у Кременчуці колишньої Полтавської губернії. Заарештований у січні 1934 р. Засуджений до 3-х років виправних таборів. Подальша його доля не відома [21].

12. Іваненко В. С. – професор, співробітник української школи № 12 II ступеня у Краснодарі, вчитель української мови від жовтня 1926 р. [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 662, арк. 5, 16].

13. Клочков Михайло Васильович – колишній професор Харківського університету, доктор історичних наук, краєзнавець, публіцист.

Активно підтримуючи білий рух, Клочков був змушений у 1919 р., після відступу Добровольчої армії, покинути Харків і опинитися на Кубані, де він і залишився. Хоча у зв'язку з подіями він повинен був у цей час відійти від науково-педагогічної та просвітницької діяльності, але М. Клочков продовжував викладати у вищій школі і займався науково-дослідною роботою [22:268].

Від 1920 р. – декан, завідувач кафедри історії, професор соціально-історичного факультету Кубанського держуніверситету, професор Інституту народної освіти та педінституту. Крім того, викладав у Кубанському політехнічному інституті, працював у Архівному управлінні. Голова Кубанського літературно-історичного та етнологічного наукового товариства (1924 р.), директор Кубанського науково-дослідного інституту економіки та культури, голова крайового бюро краєзнавства (1926) [21; 23:55].

У 1934 р. його звинувачено за статтею 58-II КК РРФСР (організаційна діяльність, спрямована на підготовку або вчинення контрреволюційних злочинів). Вирок – заслання в Середню Азію на три роки [3, ф. Р-1700, оп. 2, спр. 926, арк. 205].

14. Коблянський Олександр Григорович – випускник Кам'янець-Подільської гімназії 1902 р., мав вищу освіту, педагогічний стаж – 13 років, безпартійний [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 208, арк. 4]. Брав участь у реорганізації українського педагогічного технікуму у 1921 р., окрім цього, займав посаду інспектора нацмену Краснодарського обласного відділу народної освіти. Викладав загальні курси українознавства, у 1927 р. призначений завідувачем крайових українських вчительських курсів [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 855, арк. 1].

Праця О. Коблянського «Культурно-просвітницька робота серед українців» викликає особливий інтерес, оскільки написана сучасником та, водночас, учасником українізації. Автор подає відомості про український культурно-просвітницький рух періоду громадянської війни. Відповідно до ідеологічних установок свого часу він перекладав провину на труднощі, з якими стикається цей рух, на керівництво білої армії [6]. Окрім цього, цікавими є його доповіді: «Робота нацмен крайового ОНО та плани на майбутнє», «Робота по створенню місцевого українського підручника» [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 845, арк. 146].

15. Коржевський Юрій (Георгій) Васильович – викладач, український прозаїк. Народився у ст. Дінська. Закінчивши Єкатеринодарську вчительську семінарію, працював учителем у рідній станиці. Після закінчення Краснодарського педінституту залишений у ньому викладати. Член української секції Краснодарської асоціації пролетарських письменників «СІМ», автор оповідання «Дні» та п'єси «На шляху». Під час арешту було конфісковано роман «Вовче лігво». У 1940 р. був засуджений до 5 років ув'язнення [21; 8:39] у тій самій справі, що і С. О. Ларський та Р. Овчаренко. Звинувачувалися у тому, що вони нібито входили до складу терористичної групи, яка діяла в редакції газети «Красное знамя» [21].

16. Кравченко К. – викладач української мови, директор педтехнікуму в ст. Полтавська, у період згорання українізації перебував на засланні [13:81].

17. Крамаренко – викладач крайових курсів. Викладав методику рідної мови в українській школі I ступеня та оцінював підручники на крайових курсах підвищення кваліфікації вчителів українських шкіл Північно-Кавказького краю влітку 1927 р. [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 208, арк. 3].

18. Левін – завідувач Південної школи I ступеня ст. Слов'янська. «Свою справу знає, наполегливий, діловий, користується великою довірою у батьків та населення. Серед українського населення працює 22 роки. Кубанську розмовну мову знає, а для знання української мови потребує перепідготовки. У справі українізації школи він у деякому сенсі був піонером» [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 323]. «Зовсім не підходить до ролі завідувачого української

школою, оскільки не володіє українською мовою, не може керувати робітниками – вчителями українських груп» [3, там само, арк. 486].

19. Лещенко Антон Фадейович – історик. Народився в Жлобіні Могильовської губернії. У 1904 р. закінчив Історико-філологічний інститут у Ніжині Чернігівської губернії. Викладацьку кар'єру розпочав у Самарканді, потім перебрався до Катеринодара. Викладав історію, латину та географію в 1-й чоловічій гімназії імені В.С. Клімова. Від 1920 до 1927 р. працював викладачем у Кубанському педінституті, одночасно завідував відділенням народної освіти Кубано-Чорноморського архівного управління. У 1924 р. очолив Науковий музей. Активний член Товариства любителів вивчення Кубанської області (від 1923 р.) та співголова однієї із секцій Літературно-історичного і етнологічного товариства (1924 р.), співробітник секції археології, антропології, етнографії та історії мистецтв Північно-Кавказького бюро краєзнавства. У 1930 р. звільнений з посади завідувача музею, а згодом висланий за межі краю. Друкував статті російською та українською мовами («До питання про походження південно-українського козацтва», «Нариси з історії першого періоду російської колонізації краю» тощо) [21; 5:45].

20. Литовченко Юхим – асистент кафедри української літератури Краснодарського педінституту, науковець-початківець, поет. Автор повісті «Гори закубанські» [11] та поеми «Ленінград». Згодом поїхав до Ленінграда. Репресований на початку 1930-х рр., перебував певний час на засланні [21:81; 27].

21. Лісогор Олександр – активіст української секції крайкому ВКП(б). Брав участь у розробленні українських навчально-методичних посібників. Працював у Краснодарській філії організації «Союз українських пролетарських та сільських письменників Російської Федерації» (СІМ) – «Село і Місто» у 1925 р. [17:141].

22. Лола М. І. – директор робітфаку, згодом – педінституту, козак ст. Слов'янська, член компартії та активіст української секції окружному ВКП(б).

Прийшов у науку з професійних партійців: спочатку М.І. Лола був секретарем Слов'янського райкому ВКП(б), а потім, як автор книги «Про Кубанське козацтво», був призначений завідувачем робітфаку. Згодом обіймав посаду директора Краснодарського педагогічного інституту [16:224].

Його посібник «Про кубанське козацтво», виданий у 1926 р., слугував інструкцією до розуміння різниці між козачим та іногороднім населенням Кубані. Робота його популярно пояснювала козакові-хліборобові причину протистояння з іногородніми та показувала «справжнього ворога» всіх трудящих – «панів». Від 1927 р. у Краснодарі під його редакцією виходив україномовний педагогічний журнал «Ленінським шляхом».

М.І. Лола був одним із авторів навчально-методичних посібників, які готували у Північно-Кавказькому українському науково-дослідному інституті (створений у 1931 р.) для місцевих українських шкіл. У період згорання українізації на Кубані був засланий, на жаль, невідомо куди [13:81].

23. Малишко Андрій Андрійович – вчитель, у 1926 р. командидується у ст. Канівська до українського відділення Кубанського робфаку [3, ф. Р-892, оп. 1, спр. 106, арк. 52].

24. Межера – вчитель української мови у 7-річній школі у ст. Ново-Титорівська [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 113].

25. Міхновський Микола був тією постаттю, з якої б варто було розпочати подорож по славетній історії української педагогіки на Кубані. Він переїхав, рятуючись від переслідувань українських більшовиків, на Кубань, оселився в ст. Полтавська, де певний час активно працював на ниві шкільництва [10:77]. Є свідчення, що він викладав в учительському інституті [7]. Однак він мусив приїхати через 4 роки до Києва, бо там, у ст. Полтавська, більше не міг перебувати [26:81].

Не всім відомо, що М. Міхновський зробив істотний внесок у відновлення розбудови української культури на Кубані. Зокрема, «Красное знамя» пише, що він був «завідуючим

Педтехнікумом у станиці Полтавській, член партії з 1917 року, і що за ведення роботи на українській мові, за виступи серед мас, на протязі року він отримав 8 доган та два рази піддавався виключенню з партії» [9:167]. На той час цей Кубанський педтехнікум був кузнею педагогічних кадрів, базисом цінного наукового і культурного пласту, а за вживання української мови серед населення Кубані в 1925 р. виключали з комуністичної партії.

26. Пилипейко Юрій Михайлович. Ті, хто відбував покарання разом з ним, розповідали, що його дуже катували слідчі. Невідомо, що з ним сталося далі [13:80]. Піклувався про створення нормальних умов роботи серед нацменшин та прикріплення шкіл до приватних великих комерційних підприємств, щоб уникнути їх закриття [19, ф. 1, оп. 1, спр. 170, арк. 9–10]. До крайових курсів працював викладачем Червоної трудшколи, згодом викладав на курсах громадсько-політичний цикл [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 823, арк.8].

27. Попов Н. С. – викладач школи II ступеня ст. Іллінська [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 44].

28. Потапов В. О. – завідувач Краснодарського педтехнікуму в 1926 р. [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 855, арк. 1], член Комісії при Кубанському крайовому органі народної освіти щодо проведення Крайового українського вчительського з'їзду в 1926 р. [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 845, арк. 67, 146]. З його позицією як українського педагога можна ознайомитися у розділі «Трибуна вчителя» журналу «Новим шляхом», де він умістив статтю «Про відкриття українського відділу при Кубанському педагогічному технікумі», у якій ідеться про особливості введення курсу українознавства та про необхідність створення українського відділу при Кубанському педтехнікумі [14:50].

29. Проскуда Д. К. – вчитель, керівник української групи у школі № 3 ст. Васюринська, місцевий козак [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 536, арк. 32].

30. Садиленко Михайло Опанасович – професор, літературознавець, ректор та один із ініціаторів заснування Українського педінституту в Краснодарі, читав лекції з українознавства, зокрема українську літературу на крайових курсах підвищення кваліфікації вчителів українських шкіл Північно-Кавказького краю у період 10.06. – 10.07.1927 р. [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 208, арк. 3].

Народився у Гадячі Полтавської губернії. Випускник історико-філологічного факультету Петербурзького університету. До революції викладав російську і латинську мови в середніх навчальних закладах Півдня Росії. Напередодні революції М. Садиленко – директор Груба-шівської чоловічої гімназії. Після закінчення громадянської війни – викладач української мови у Кубанському державному університеті, після перетворення його у Педінститут – викладач українознавства на Робітфаку [3, ф. Р-861, оп. 1, спр. 22, арк. 5].

Треба віддати належне професору М. Садиленку, який підтримав ідею відкриття Українського відділення педагогічного інституту в Краснодарі й очолив українське лінгвістичне відділення інституту. До 1925 р. працював викладачем Червоної трудшколи, на курсах викладав громадсько-політичний цикл [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 823, арк. 8]. Від вересня 1926 р. працював завідувачем і викладачем української мови школи № 12 II ступеня у Краснодарі [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 662, арк. 5, 16], яка була опорною для методичної роботи шкіл краю з викладання української мови, літератури та українознавства. Вона була єдиною, де проходили педагогічну практику студенти Кубанського педагогічного інституту [3, там само, арк. 34]. Діяльність професора М. Садиленка, зокрема наукова та публіцистична, була помітною та широкою. Він був дослідником кубанського діалекту української мови, автором книг «Культ Шевченка на Чорномор'ї», «Батрахоміомахія» [21]. У журналі «Новим шляхом» надруковано (на той час він уже був на засланні) такі його розвідки: «Культурні зв'язки України з Кубанню», «Консерватизм мови кубанців», «Культ Шевченка на Кубані», «Шевченківський Збірник». Садиленка було заслано в околиці Архангельська «рубати ліс» за те, що «викривлював лінію партії та радянської влади з українізації».

31. Сало Михайло Порфирійович – викладач Краснодарського педагогічного інституту,

в кінці 1920-х – на початку 1930-х рр. – викладач Уманського педучилища, український поет. Народився у ст. Навоплатнирівська. У 1936 р. його заарештували і засудили до 10 років ув'язнення [21]. За підозрою в намірі приєднати Кубань до України відсидів у в'язницях і таборах 25 років. Розповідав, що лише серед української інтелігенції Кубані було знищено півтори тисячі осіб. Таке знищення інтелектуального потенціалу нації призвело до того, що українська культура, яка почала підніматися з колін, знову силою диктатури зазнала приниження й занепаду [1:11; 18:296].

32. Сердюк – вчителька Південної школи I ступеня у ст. Слов'янська. Її роботу охарактеризовано так: «як вчителька вона не має спеціальної підготовки та досвіду, потребує у надійному керівництві, до справи відноситься достатньо добросовісно. Як пропагандист з частини українізації Кубані т. Сердюк є дуже наполегливою працівницею (сама всюди говорить українською мовою, агітує серед батьків та учнів)» [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 323].

33. Стригіна Олександра Іванівна – працівник школи I ступеня ст. Ново-Михайлівська Павлівського району [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 855, арк. 65].

34. Строкун Тихон Григорович – викладач української мови в Краснодарському педагогічному інституті, український поет, прозаїк. Народився на Кубані, у ст. Новопашківська.

Після остаточного згорання українізації на Кубані у серпні 1933 р. в Краснодарі відбувся судовий процес над «контрреволюційною» організацією «Союз Кубані й України» [1:11]. Разом з іншими учасниками його засуджено до 10 років ув'язнення за участь у діяльності цієї організації. Відбувши покарання, повернувся до Краснодара, де працював шкільним бібліотекарем, писав оповідання [21].

35. Чапала Федір – інспектор нацмен Північно-Кавказького крайового відділу народної освіти, керівник Української секції крайового комітету компартії, відповідальний секретар Української секції крайового комітету ВКП(б), редактор українського тижневика «Червоний прапор». Виголосив доповідь на українському вчительському з'їзді «Національна політика СРСР та українізація на Північному Кавказі» [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 845, арк. 146]. Помер в НКВД [13:81].

36. Ченчих П. Н. – завідувач школи № 3 I ступеня ст. Пашківська. Від 10.03.1927 р. – завідувач 9-річної школи ст. Новомишастівська [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 44].

37. Шаля Іван Васильович – професор, філолог. Працював інспектором освіти у Переяславі та Києві. Закінчив університет у Петербурзі у 1916 р. Від 1920 р. – викладач Київського, від 1926 р. – українського відділу Краснодарського педінституту. 1926–1933 рр. – дійсний професор Краснодарського педінституту. Був співавтором (разом з П. Горецьким) підручника «Українська мова» для вишів, який витримав 8 видань, автор багатьох наукових та публіцистичних статей.

За дорученням парткому професор Краснодарського педагогічного інституту І. Шаля і доцент П. Гребінник уклали з Краснодарським книжковим видавництвом договір про випуск українських підручників (для 4, 5, 6, 7 років навчання в школі). У 1927 р. на крайових курсах підвищення кваліфікації вчителів українських шкіл Північно-Кавказького краю читав лекції з українознавства, зокрема з української мови та про українські народні говірки на Північному Кавказі [3, ф. Р-890, оп. 5, спр. 208, арк. 3]. У 1929 р. виступав з доповідями: «Популяризація українізації серед населення» та «Про форми пропаганди та агітації у питаннях українізації на найближчий час».

У серпні 1933 р. в Краснодарі відбувся судовий процес над «контрреволюційною» організацією «Союз Кубані й України» [1:11], де його засуджено як одного з керівників організації на 10 років ув'язнення на Соловецькі острови [21; 13].

38. Щербина М. І. – вчителька, керівник української групи у школі № 3 ст. Васюринська, українка з Полтавської губернії [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 836, арк. 32].

39. Юрченко – завідувач 3-ої української Старокорсунської школи I ступеня [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 533, арк. 56].

Завдяки проведеним у Краснодарі 1928 р. вчительським курсам, можна назвати низку прізвищ (загалом 88 осіб) небайдужих людей у справі розвитку на Кубані освіти українською мовою: Іван Давиденко, Михайло Руцький, Зінаїда Солодунова, Ганна Шкуро, Василь Чурсін, Євдокія Чапля, Олександр Сохач, Ніна Жукова, Любов Мирошникова, Марія Ерастова, Клавдія Половіна, Сергій Сук, Ксенія Мирошниченко та ін. [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 267, арк. 44–45, 48–50].

У 1925 р. крайові курси з перепідготовки вчителів українських шкіл були проведені при Кубано-Українському педтехнікумі в ст. Полтавська. Лекторами на курсах були: М.Л. Лось (завідувач курсів), Г. О. Висоцький, Ю. Д. Лопатко, П. О. Ковальов, І. Л. Вітинський, В. О. Мачеха [3, ф. Р-890, оп. 1, спр. 823, арк. 22].

Ми згадали тут лише декілька найвидатніших постатей – представників кубанської освітньої еліти, які перебували в центрі українського національно-культурного педагогічного життя на Кубані. Робота зі збирання інформації про тих українців, яким ми сьогодні завдячуємо за сміливість, любов до України, за відродження української мови, культури та традицій на Кубані у 1920–1930-х рр., триває. Не маючи інформації про них, важко усвідомити, який внесок зробили українські педагоги у розбудову української освіти на Північному Кавказі, зокрема на Кубані – місці компактного проживання українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко І. Фільм про кубанське козацтво // Український кур'єр. – Москва, 1992. – № 10. – С. 11.
2. Баклаженко с. До питання про вивчення народної творчості / с. Баклаженко // Новим шляхом. – 1927. – № 2. – С. 53–61.
3. Державний Архів Краснодарського Краю. – Ф. Р-861, Р-890, Р-1700.
4. Дорожній-Міненко Іван [Електронний ресурс]: сайт. – Режим доступу: <http://www.vcisch2.narod.ru/DOROJNYI/Dorobjnyi.htm>
5. Есипенко Л. М. А. Ф. Лещенко и кубанский научный музей // Художественный музей в контексте истории. – Краснодар, 2000. – С. 44–48.
6. Коблянський А. Культурно-просветительська робота среди українців // Из опыта педагогической работы на Кубани. – Краснодар. – 1926.
7. Коваль Р.М. Нариси з історії Кубані / Р.М. Коваль. – К.: Фоліант, 2004. – 440 с.
8. Коржевський А.Г. Мой отец Юрий Коржевский / А.Г. Коржевський // Кубань: проблемы культуры и информатизации. – 1999. – № 2–3. – С. 37–40.
9. Кубань [Електронний ресурс]: збірник статтів про Кубань і кубанців. – Прага: Видання громади кубанців в Чехословацькій республіці, 1927. – 310 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/969638/>
10. Курас І.Ф. М.І. Міхновський: постать на тлі епохи / І.Ф. Курас, Ф.Г. Турченко, Т.С. Герщенко // Український історичний журнал. – 1992. – № 10–11. – С. 63–79.
11. Литовченко Ю. «Гори закубанські» [Електронний ресурс] / Ю. Литовченко // Життя й революція. – 1926. – № 10. – С. 7–39. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=1156>
12. Павелко І. Остання зустріч із Миколою Міхновським [Електронний ресурс] / І. Павелко // Краківські вісті. – 1944. – № 157(1190). – 19 липня. – Режим доступу: http://unknownwar.info/-_403/
13. Панченко О. Розгром українського відродження на Кубані / О. Панченко. – Лос-Анжелос, 1973. – 92 с.
14. Потапов В. Про відкриття українського відділу при Кубанському Педагогічному технікумі // Новим шляхом. – 1927. – № 1. – С. 50–51.

15. Радянський станичник. – Ростов-на-Дону. – 1926. – № 74. – 15 травня.

16. Розумиенко Е. Д. Из литературного наследия / Е. Д. Розумиенко // Вторые Кубанские литературно-исторические чтения: [материалы научно-теоретической конференции (доклады, научные сообщения, публикации)] / Краснодарский государственный ун-т культуры и искусства, Науч.-исслед. центр и др.; [Науч. ред. В.К. Чумаченко]. – Краснодар: Б/и, 2000. – С. 196–228.

17. Сергійчук В. І. «Українізація Росії». Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках / В. І. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2000. – 336 с.

18. «Українізація» 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки. Колективна монографія / За ред. В. А. Смоля. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 392 с.

19. Центр документації новітньої історії Краснодарського Краю. – Ф. 1.

20. Чумаченко В. К. Гаврила Васильевич Доброскок (Материалы к биографии) / В. К. Чумаченко // Кубань: проблемы культуры и информатизации. – 1996. – № 1. – С. 17–22.

21. Чумаченко В. К. Казачья литературная Голгофа (кубанские писатели, историки и журналисты – жертвы политических репрессий) [Електронний ресурс] / В.К. Чумаченко // Третьи кубанские литературно-исторические чтения: Мат-лы научно-теоретической конференции. – Краснодар, 2001. – Режим доступа:

<http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=2193>

22. Чухлій С.О. Історик у переломну добу: перипетії долі та зигзаги наукової творчості професора М.В. Клочкова / С.О. Чухлій // Харківський історіографічний збірник. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – Вип. 10. – С. 265–274.

23. Шевченко Г. Н. Михаил Васильевич Клочков (1877–1952). Историко-биографический очерк / Г.Н. Шевченко // Голос минувшего: Кубанский исторический журнал. – Краснодар, 1997. – № 1(3). – С. 54–57.